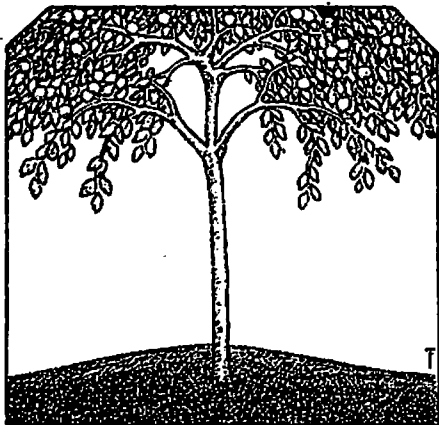

PROSVETNA KNJIŽNICA

UREJUJE VLADIMIR KNAFLIČ

ZVEZEK 63 (VII, 3)

„GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

DR. K. OZVALD

SREDNJEŠOLSKA VZGOJA

GORICA 1912

**ČLOVEK POSTANE PRAVI ČLOVEK EDINO
LE S POMOČJO VZGOJE.**

KANT.

Pa pojdi, knjižica, in bralcu reci to:
nasprotnika spoštujem;
nebrižnega te pomilujem;
sobojevniku dam roko!

P. DUBOIS.

Predgovor in zagovor.

I. BOLEST.

Tudi jaz sem šel iskat lepe Vide. »Zakaj si šel, kod si hodil in kakšne vesti prinašaš?«, tako me utegneta vprašati sedaj ob povratku. Bodi za ta slučaj odgovora!

Gospodovalna je bila oblast glasu, ki je takrat veleval na pot; zaman bi se ji ustavljal, kogar je enkrat pograbila, — »ime ji je B o l e s t.«

Stopil sem na neprijazno pot, v meglo in noč, ter se ustavil še le v daljni deželi, kamor ne seže ves hrup z bojišča za narodov blagor, — »ime ji je S a m o t a.«

Vračam se z visoko pesmijo o življenju; vesel mi je korak, ki ga sigurno vodi prej neznana moč, — »ime ji je P o g u m.«

Pri nas je še vse po starem, veš.

O. Župančič.

Učitelj, ki le znanosti vtepa, je rokodelec; učitelj pa, ki goji značaj, je umetnik.

Th. Parker.

Mich kostet gewiss jede Prüfung ein paar Jahre meines Lebens.

Št. Vraz — Prešernu.

Ljubi moji, nisem vam povedal vsega, kar sem nameraval. Marsikatero besedo, ki mi je bila na jeziku, sem zamolčal; mnogotero, že napisano, sem črtal.

I. Cankar.

Memento vivere!

A. Daudet.

Brez naslova.

Tout comprendre c'est tout pardonner.¹

P. Lacordaire.

Ko sem prestopil iz ljudske šole v gimnazijo, se mi je odprl nov svet, prav tako kakor hlapcu Jerneju, ko je iz kranjske vasi priromal na cesarski Dunaj. Tista središka »škola«, kjer smo nekoč s svetim strahom poslušali pripovedovanje o silni moči levovega repa, strmeli nad našimi protinožci v Ameriki, kar tekmujoč med seboj izrezljavali sleherno domače orodje v miniaturi, cepili drevesa in na vse zadnje že s barvami risali, tista središka šola pravim, mi je sedaj naenkrat omrzela. Tako navadno, vsakdanje, nič fino se mi je zdaj zdelo tisto življenje v ljudskošolski klopi. To so mestne šole že kaj drugega! Tukaj v gimnaziji smo dobivali »petice«, ta ali oni je moral v nedeljo po maši v »arrrrest«, profesorji so nas »zafrkovali« itd. In kako visok se mi je zazdel tisti profesor, ki je o priliki mojemu tovarišu, krščnemu za Jakopa, pred vsem razredom rekel, da je to pravo ime za konjskega hlapca!

Spričo tiste zafrkacije pa, ki je nekoč bila naslovljena na mojo negosposko suktnjo, je na mah nekaj v meni vzplamtelo in predrznil sem se v svoji duši do vprašanja: profesor, kdo ti daje pravico, žaliti me, čeprav si velik

¹ Kdor vse premeri, ne zameri. (N. pr.)

gospod? Tisti plamen, tako se mi zdi, je takrat profesorjeva žolčljivost izgriznila iz dna moje duše.

Ali navada in čas otopita vsako čustvo. In jaz sem se ob lepi priložnosti, ko so zopet frčale petice, zabotil ob sladki misli: oh, kako lepo je sipati petice, zafrkovati, kujonirati, dajati »stokrat: ich soll nicht schwätzen« ... Tudi jaz bom profesor.

In, lahko rečem, sklenil — storil. Postal sem res profesor ter, mea culpa, sipal petice, zafrkoval, kujoniral ... Danes me je sram tistih dni svojega profesorjevanja in najrajši bi jih izbrisal iz bukev svojega življenja. Upam pa, da dosežem opravičenje, ker se kesam greha in ker sem tudi sklenil, da ne bom več grešil. Dragi bralec pa, ki te morda teži isti greh, izvedi, kako sem prišel do spoznanja, ki je rodilo trdni sklep za poboljšanje!

V provincialnem gledališču so dali Vzgojitelja Lanovca (»Flachsmann als Erzieher«). Bil sem navzočen in stvar me je ogrela. Pa ne da bi me pisatelj s svojim naziranjem o vzgojevanju bil nasitil, vzbudil je marveč v meni pedagoško lakot: segel sem po knjigi in časa so mi Payot, Dewey, Foerster, Rousseau, Pestalozzi, Gurlitt, Lichtwarck, Benedetti, Tolstoj ... s svojimi vzgojnimi spisi postali ljubi znanci. A nad vse me je od te strani mikal Evangelij.

In čim večkrat sem se v samotni pogovarjal z mislimi teh kulturnih genijev, na tihem se udajajoč neodoljivosti od njih odkritih vrednot, tem bolj se me je loteval dvom, da bi srednja šola naših dni prav vzgajala, ter mi vedno znova vsiljeval vprašanje, ali pri svojem početju morda ne zamenjavamo resnične vzgoje z manj vrednim suro-

gatom. Ob tem ali drugem disciplinarnem »slučaju« pa mi je kar nekaj reklo, da sploh ne vzgajamo in da se bo tudi srednješolska »vzgoja« prej ali slej morala temeljito revidirati.¹ —

Vse vzgojevanje se večinoma opira na medsebojnost dveh faktorjev: jeden je vzgojevalec, a drugi gojenec. In ob podrobnejem uvaževanju tega dejstva mi je prišla — morda kdo poreče da vražja — misel: *audiatur et altera pars*,² t. j. vprašaj še učenca, ki je predmet vzgojevanja, v koliko je zadovoljen s tistim našim učinkovanjem nanj, ki ga imenujemo vzgojo.

A tukaj se pričinja slepi kolobar, ki ga moram, če hočemo iz njega, presekat s tem, da anticipiram važen izsledek svojega razmotrivanja v pričujočih vrstah: da bi naš dijak na omenjeno vprašanje »*frank und frei*« odgovoril, v to mu — manjka vzgoje. Uvaževati pa je še treba Goethejeve besede, da

niemand beichtet gern in Prosa,
doch vertrauen wir oft sub rosa
in der Museu stillem Hain.

Zato pa je »naloga« z naslovom »Vzori in boji mladega človeka« osmošolcem razvozlala jezik do izpovedi, ki jih tukaj — v čisto neizpremenjeni obliki — razgrinjam peščičico tako »za poskušnjo«:

¹ Ljudsko šolo osvetljuje od te strani prelepa knjiga: B. Dvorecký, *Na vlastních cestách ve výchově a v učbě školy obecné*. Gl. zlasti »Uvod«! — Celotni naslovi citiranih — znanstvenih — knjig slede na str. 121 »Srednješolske vzgoje«.

² Da se resnica prav spozná, treba je čuti dva zvoná. (N. pr.).

1. Iz kraljestva vrednot.

Daran erkenn' ich den gelehrten Herrn!
Was ihr nicht tastet, steht euch meilenfern,
was ihr nicht fasst, das fehlt euch ganz und gar,
was ihr nicht rechnet, glaubt ihr, sei nicht wahr!

Goethe (Faust I.).

Res da se vzgojevalec lahko z rokodelske strani nahaja na stopnji dovršenosti ter umeje z živo človeško stvarino pravilno postopati brez filozofije, kakor bo tudi umetelni obrtnik lahko pravilno obdelaval razne vrste lesa in kovin, ne da bi bil umetnik. Toda tak človek bo obtičal v ubornosti svojega pojmovanja, bo pogršel popolne jasnosti o svojem dejanju in nehanju, pravega pregleda čez celotnost svojega življenjskega dela in prave cinitve tega dela; ta-le namreč ne poteka le iz primerjanja z drugimi stanovi ali iz spoznanja tega, kar bi utegnilo koristiti ljudstvu in bodočnosti njegove kulture, temveč še le iz poglobitve v to, kar bodi cilj človeškemu stremljenju, iz premišljevanja o zadnjih kulturnih idejah. To pa ostane večna naloga filozofije. (A. Fischer)¹

Spričo nevesele sedanjosti bi ne bilo nič naravnejšega nego vprašanje, kako jo zamenjati z veselejšo bodočnostjo, t. j. kako spraviti »novo življenje« osobito v višje razrede srednjih šol. Toda ravno z najnaravnejšimi vprašanjem lahko človeka spraviš v zadrego. Omenjeno vprašanje bi namreč ne imelo drugega zmisla nego v prvi vrsti: Kaj bodi cilj vzgojevanju, t. j. kaj skušaj vzgojevalec iz gojenca napraviti (dobrega državljana, srečnega človeka, »čovjeka borca«...)?

Znanstvena pedagogika, t. j. sestav misli, ki jim predmet tvori vzgojevanje, na to vprašanje danes še ne more jasno odgovoriti, ker je ta veda ne rečem ravno še v povojih, a vendarle panoga znanstva, katera izkazuje še mnogo neizorane ledine, veda, ki ji je deloma tudi treba temeljitega prerojenja.¹ Vprašanje o vzgojevalnem idealu

¹ To najbolj izpričuje Meumannovo veledelo „Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Pädagogik und ihre psychologischen Grundlagen. I.“, ki pravkar izhaja v 2. izdaji. — Založil W. Engelmann. Leipzig.

¹) Zeitschr. f. pädagog. Psychol. u. experimentelle Pädagogik. XII, št. 2, str. 91.

posega namreč v svet vrednot; in ta svet obsega nepregledne, med seboj silno različne pokrajine, v katere je izsledovalčev duh do danes le v neznahtni meri prodrl ter jim proučil bistvo in zakone medsebojnosti.

Vrednota! Oglejmo si nje bitje in žitje, predno skušamo jedno izmed njenih sestrá izbrati za cilj srednješolske vzgoje!

Predmete vnanjega sveta (stol, zvonik, drevo...) in svoje duševnosti (svoje mišljenje, čustvovanje, hotenje, svojo pozornost, naperjenost...) pa razne lastnosti teh predmetov (kakor so: barva, teža, trajanje, jakost...) mi je mogoče na ta ali oni način dojeti; to se pravi: za nje — pod temi in temi pogoji — izvem s pomočjo tega ali onega duševnega akta (slušajoč, gledajoč, predstavljajoč, misleč...). Toda o marsikaterem izmed teh predmetov se ne boš obotavljal reči, da je prijazen (pokrajina, predstojnik, vreme...) in da si ga vsled tega vzljubil; da je nevar (strup, volk, strela...) in se ga bojiš; da je lep (umetnina) in ti nudi estetičen užitek; da je koristen (gospodarski pridelki, izumi moderne tehnike...) in jih ceniš; da je dober (plemenito dejanje) in ga čišlaš; da je prikladen ali neroden (orodje, obleka, pohištvo...); da je duhovit, »brez soli«, pust (družabnik). In istotako morebiti čutiš svojo pregreho ter se obtožuješ; ali pa morda občuduješ Dantejevo fantazijo, Tolstega globokomnost, Napoleonovo energijo, Sokratovo modrost, Vrazov idealizem, Kristovo človekoljubje... itd. — A tudi v vsakem izmed teh in sličnih zgledov dojmem nekaj, kar »je« prav tako brez dvoma, kot »so« druge lastnosti

predmetov, ki jih zaznavamo, dojmem — te ali druge vrste vrednoto.

To, kar se imenuje vrednota (dobro, zdravo, koristno, lepo...), pa je treba strogo ločiti od nositelja vrednote, t. j. od predmeta, ki se ga vrednota takorekoč drži in ki mu pravimo dobrina. Vrednota je samostojen — in sicer idejen¹ — pojav, čeprav se ti sleherni predmet, ki ga zaznaš, najprej pokaže v svitu te ali one vrednote ter ga v danem slučaju (kot »objektiven«, t. j. neprištranski, »hladen« presojevalec: znanstvenik, izvedenec, sodnik...) še le naknadno, s pomočjo posebnega duševnega akta, ki mu pravimo odmišljanje (abstrahiranje) »oropaš« vrednote, to se pravi: si predmet skušaš misliti brez nje. Izlušči zmisel zahtevka:

Resnico samo
vselej piši vestni zgodovinar!
Ne na levo gledaj ne na desno,
kaj vrstniki poreko, ne baraj,
kaj potomci poreko, ne maraj!²

A. Aškerc.

Za samostojnost vrednote govori zlasti dejstvo, da lahko dvoje ali več vrednot med seboj primerjam (zdravje — bolezen; čast — moč — ponos; zasluga — pravilnost — indiferentnost — dopustnost — zavržnost dejanja itd.), ne da bi moral v misel jemati tega ali onega nositelja vrednote.

¹ T. j. nekaj, čegar bivanje ne očituje znaka časnosti in prostornosti.

² Rimski zgodovinar Tacit si je vzela za geslo: Sine ira et studio! (= brez črta in zavisti).

2. Oseba in osebnost.

Nisem, kar sem.

Shakespeare (Othello).

a) Oseba.

S tem izrazom zaznamujemo samobitnost in sicer samobitnost človeka po duhu, to, kar je posameznik v duševnem oziru »ob sebi«¹ (= po vrojenem mu bistvu); ob tej besedi ne mislimo torej v prvi vrsti na človeka kot psihofizično bitje,² temveč bolj na posameznika, v kolikor mu je lastno, na svoje oči gledati svet, to je na svoj način misliti, čustvovati, hoteti³. (Ni torej morda rečeno, da bi oseba bila nekaj od telesnosti nezavisnega; ne, oseba se javlja v svojih aktih mišljenja, čustvovanja, hotenja in ti akti so, kakor danes dobro vemo, v najtesnejši zvezi z živčevjem, zlasti z možgani, ter se izražajo na zunanji v različnih kretnjahl života).

Da beseda oseba res jemlje duševni obraz posameznika v misel, izpričuje najbolj njena latinska sestra »persona«,⁴ ki je Rimljanom zaznamovala krinko obraza

¹ Prim. pridevnika: osobit, osobiten (besonders geartet, eigentümlich, charakteristisch).

² Čeprav večkrat besedo oseba rabimo v pomenu človek (n. pr.: osebni vlak, vstopnice za tri osebe, osebje itd.).

³ Prim. Eisenhans, Charakterbildung, str. 29—30, 94—95.

⁴ Iz: per se = v svojem „jestvu“ (jestvo = das Selbst).

in ob enem to, kar krinka simbolizira — ulogo v igri.¹ In tudi nam danes n. pr. z vprašanjem, katere osebe nastopijo v nocojšnji premijeri, pač niso posamezni igralci v mislih, ampak ta in ta misleči, čustvujoči, hoteči »jaz« iz nove drame, ki ga ima ta ali oni igralec interpretirati občinstvu. —

Vsak človek — v prirodoslovnem zmislu besede — je ob enem tudi oseba, to se pravi, slehernik ima svoj, ta bolj, drugi manj izrazit način duševnega življenja, kajpada na podlagi prirojene mu telesnosti. To je jedro besede: Naturam expellas furca, tamen usque recurret.² — Kar imenujemo osebo, je za človeka; to socialno bitje, nekaj nad vse važnega, ker tvori temelj našemu človečanstvu, človeškemu dostojanstvu; le njegova oseba posreduje posamezniku zvezo v vsem, kar »je«, v prvi vrsti z drugimi osebami. Človek je pred vsem oseba, nekaj samobitnega (kar je »ob sebi«, »per se«), absolutnega, ne glede na druge osebe ali neosebe; moja oseba n. pr. ni isto, kar moj »jaz«, ki je vselej nekaj relativnega, t. j. nekaj, kar se odnaša na kak drugi jaz (= ti, on) ali nejaz in torej moj »jaz« že sloni na moji osebi — to dejstvo treba uvaževati, ako hočeš odgovoriti na vprašanje:

Kako pa, da vsakdo si pravi »jaz«,
ko vsakdo nosi drugačen obraz?

Medved.

Oseba je nositelj (krstnega) imena, »jaz« priimka!
Ali imam vsakikrat isto v mislih, ako zdravnika, ki se

¹ Prim. — v enakem pomenu —: hrv. lice; rus. лицо; grški πρόσωπον (ὤψ = oko), t. j. kar si po svojem očesu, ki je »zrcalo duše«.

² Po naše bi rekli: Človek ne more iz kože skočiti. (N. pr.) — Kolikor glav, toliko misli.

otroci, ki jih od slučaja do slučaja podi bič — sugestije. Kako prav ima Wilde s trditvijo, da je obleka ustvarila človeka po svoji podobi! Mehanični učinek sugestije mesto ukrepa na podlagi svoje samobitnosti, v malem in v velikem! Ker je A. rekel, da je telo le »organ in simbol duha«, bodi askeza naše geslo; ker je B. uživanje proglasil za vrhunec življenske modrosti, zato — edite, bibite, collegiales! Na tak način se rešuje n. pr. pomenljivo vprašanje, v kakem odnosu stoj s svojo telesnostjo. Ko pa bi se vsakdo poglobil vase, bi najbrž mašel, da — »med asketskim zaničevanjem telesnosti pa med suženjstvom čutnosti leži cela vrsta še drugih možnosti.« Ali: ta in ta je daroval groš »domu na oltar«, pa ne, ker je slišal svojega srca ukaz, temveč »da ne bo kakih besed«; nekdo je sam Bog vedi zakaj rabil besedo narodnjakar in kmalu nato je širom naše domovine odmevalo: »Cirilometodarija«, »solzarstvo« ... in naša mladina, ta up in nada boljše bodočnosti, se je kar hotela zadaviti z »rodoljubarstvom« v ustih. In tako dalje.

3. Cilj in pot.

Iz naroda — za narod

St. Vraz!

Kaj je, oziroma kaj bodi cilj srednješolski vzgoji, to se pravi, kaj skušaj vsak srednješolski učitelj v svojem delokrogu doseči do čim najvišje mere? To vprašanje je dejanski istovetno z vprašanjem, kaj je namen srednji šoli.

In kaj neki je namen srednji šoli? No, tudi v tem pogledu bi se dalo reči:

Einem ist sie die hohe, die himmlische Göttin, dem andern eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt.

»Šolskim krogom« je srednja šola nekako sama sebi namen, odtod večne tožbe, da vsak učitelj smatra svoj predmet za najvažnejši; učenci in stariši pa vidijo v srednji šoli le — potrebno zlo. Kdo ima prav?

Najprej je treba poudariti, da zadovoljivega odgovora na vprašanje, kaj je namen srednji šoli, ni mogoče dati s kakšnih zračnih višin; držati se je marveč realnih dejstev, ki so v bistveni zvezi s tisto socialno napravo, ki se danes imenuje srednja šola (gimnazija, realka, realna gimnazija, reformna gimnazija). »Od Platona do Kanta se javlja eno prizadevanje: šolo osvoboditi zgodovinskih verig, ki jo oklepajo, ter izslediti, česa je človeku treba.« (Tolstoj). »Teorija« nam reč ni korenina, am-

4. Volja in moč.¹

Dass du nicht kannst, wird dir vergeben;
Doch nimmermehr, dass du nicht willst!

Ibsen (Brand).

»Močni človek hoče to, kar zmore, in zmore, kar hoče«, poudarja E. Hornegger, urednik Münchenskega časopisa »Die Tat«, v svoji lepi in branja vredni knjigi »Wege zum Leben.«²

Da imamo mi Slovenci v velikih trenutkih, ki jih je sedanost polna, takih ljudi, ki bi hoteli to, kar zmorejo, ali ki bi tudi zmogli to, kar hočejo! Ko bi vsaj mlad zarod nudil garancij, da jih dobimo za velike trenutke bodočnosti!

Mladina, naša jeunesse dorée! Človek mora sikniti: »Kdor te ljubi zdaj, ljubiti mora s črnim gnevom v duši!«

Naš mladi rod »ne čuti v sebi volje in moči«; častnih izjem je bene malo opaziti. Zares žalostno je, ako gledaš, na kakšen način preživi nemajhen del naše študrajoče mladine sredi tako sila resne dobe, kakor je naša, svoj prosti čas, in sicer prav tisti del, ki bi naj pozneje iz njega prišli voditelji našega ljudstva.« (F. W. Foerster)

A, kdo bi tu vrigel kamen, kdor ve, da

smešna krinka, opičji obraz —
to mladine vzgoja je pri nas!

¹ Deloma iz mojega članka »Vzgojeslovne novine« (Pedagoški Letopis SŠM, XI. (1911) str. 4—20).

² Založil W. Klinkhardt, Lipsko, 1908.

Ad vocem »vzgoja«! Kaj je — vzgoja? Človek bi rekel, da je jedro tega, kar ima besedni izraz »vzgoja« v mislih, samo prekipevajoče življenje (vz = kvišku; gojim = pitam, lečim, večam življenske sile, kopičim energijo). Vzgajati bi torej pomenilo: dvigati; in to je vse nekaj drugega kot delovanje naših šol. Vsaj o srednji šoli, ki se rada imenuje »vzgojna« (Erziehungsschule), moramo reči, da danes le uči, t. j. v duševnost mladega bitja tlači kakor v meh razne znanosti, ne vpoštevajoč njegove osebe; vzgojitelj pa mora sleherni mladiko svojega početja »vcepiti« v divjak gojenčeve osebe, da se bo tam priela, ga prepojila s svojimi zlahtnimi sokovi in da se iz obojice razvije močna celota — osebnost.

Vprašajmo se sedaj: mari dviga oče, ki pošilja sina v šolo, da bi mu, ko doraste, ne bilo treba »delati«; ali mati, ki da hčerko »učiti«, da dobi »izpričevalo«; ali glavo v rokah noseči in »petice« sipajoči profesor; ali tisti duhovitež, ki noče biti »rodoljubar«, »solzar«, »narodnjakar« ...? Kdor ne dviga tistih moči, ki tiče v osebi, ta ne vzgaja!

Ali samo moč (= das Können, potentia) še ni vse. Cankar jo res da v visokih ditirambih povzdiguje do nebes¹; toda njegovi »pesmi jaz zoperstavim pesem« — volje. Po Cankarjevem mnenju je »pametno in moško« ravnal tisti petošolec, ki se je utopil, ker se mu ni posrečila šolska naloga iz matematike in je prišel do spoznanja: wollen heisst nicht können. — Na vprašanje, kaj je bistvo pojava, ki mu pravimo moč, še ni teoretičnega odgovora²;

¹ Volja in moč. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1911.

² Kolikor morem presoditi, je edina študija te vrste monografija ljubega mi znanca K. Loewensteina: »Über

Volja.¹

Hoteti, pravijo, je moči. Toda to je le pod dvema pogojema: prvič, da hočeš edino to, kar je dosegljivo, drugič, da u meš hoteti. Hotenje namreč, ako naj kaj doseže, ne sme biti edino le napor tvojega duha, neka vrsta samotvorne napetosti tvojih živcev; take vrste hotenje lahko porabi vso svojo energijo brez uspeha ter se ob postavljenem cilju razbije.

H. Bernheim.

Ni nam pač znano, kako raznovrstnih pripomočkov nudi psihologija, ki bi z njih uporabo zlahka postal to, kar hočeš biti.

J. Payot.

Neutemeljeno bi bilo domnevanje, da, če vem, kaj je prav, bom že radi tega to storil, kar sem spoznal za prav.

J. Dewey.

Veliki ljudje hočejo, a drugi hočejo le hoteti.

Kitajski pregovor.

1. Vsebina pojmov: »hočem, nočem«.

Vprašanje, ali in na kak način je možno vzgajati — svoje in tuje — hotenje, tvori problem iz tako imenovane uporabljene psihologije. Če pa je istina, da le tisti gospoduje čez svojo naravo, ki jo upošteva, tedaj na to vprašanje ni mogoče odgovoriti, ako si nisi na jasnem o bistvu »volje« in nje temeljnih zakonih.

Sicer jedva preteče teden, ki bi ne prinesel študije, monografije, brošure ali debele knjige o psihologiji volje — osobito treba občudovati plodovitost autorjev o poglavju »svoboda volje« —, ali vendar »volja« zdaleka še ni v tej meri obdelana kot »intelekt«; o psihologiji volje moramo namreč reči, da je dolgo bila prava pastorka na torišču psihološkega izsledovanja. In kako pisan mozaik tvorijo nazori o bistvu hotenja med psihologi, je pokazal Külpe.¹

Izmed tozadevne psihološke literature se mi za naše vprašanje predvsem zdita aktualni Pfänderjeva »Phänomenologie des Willens in Acto«² pa »Über die Willenstätigkeit und das Denken«² pa »Über den Willensakt und das

¹ Die Lehre vom Willen in der neueren Psychologie. I, II. (V Wundtovem zborniku „Philosophische Studien“, V., str. 179 in 381).

² Skrajšano citiram: Ach I.

¹ Temelj poglavju »Volja« tvori moj spis »Volja in dejanje«.

2. Cilj hotenju; hotenje — psihična prvina.

Kakor drugi psihični dejji (zaznavanje, mišljenje, čutenje ...), tako ima tudi sleherni akt stremljenja svoj predmet; kdor se spominja, ta se spominja nečesa; kdor posluša, ta posluša nekaj; kdor čuti, ta čuti nekaj; in kdor želi, hoče, se brani, noče ..., ta želi, hoče nekaj, se brani nečesa, noče nečesa, čeprav morda v posameznih slučajih to, za čemer stremiš, ne leži kar tako »na dlani«. Človek, ki »ne ve, kaj hoče«, ni tako redek — in niti zdaleka ne vselej kakšno anomalijo vsebuje — pojav! Prešeren je očital za ilirizem navdušujočemu se Vrazu, da »lákota dnárja, časti vléče pisárja drugám«; ali najbrž je Vraz bil v dno duše »prepričan«, da je prijateljevo očitane neosnovano. Za »idealom« stremeči umetnik, znanstvenik, zaljubljenec ...¹, »domovini« služeči politik. Žurnalist hoče vsekako biti le »čuvar javne morale«, bankir je o Božiču položil 100 K »za kurjavo mestnim ubožcem.«

Predmet posameznega stremljenja, torej to, kar želiš, po čemer hrepeniš, kar hočeš, česar se braniš, čemur se upiraš, česar nočeš ..., se imenuje cilj stremljenju.

Način pa, kako poedina psihična dejstva dojemajo svoj predmet, ni vsem en in isti. Dočim n. pr. od daleč zroč sočnato zelen gorskega pašnika ali divječ se klasični slikar stojiš predmetu, ki se ti po njem »pase« oko in ki ti

»vzbuja« raznolika čustva, v psihičnem oziru bolj ali manj pasivno nasproti in predmet takorekoč poseza v tvojo duševnost, se tvoja psiha n. pr. zaznavajoč idejo globokega poema, doumevajoč etično, estetično, ekonomsko ... vrednoto, predočujoč si kompliciran aparat za eksperimentalno-psihologične svrhe in osobito tvorec si svojo »sodbo« o tem ali onem, nahaja v primeroma tvornem stanju ter zaznavajoč, čustvujoč, predočujoč, sodeč takorekoč zdaleka duševno meriš na predmet, skušajoč ga kolikor mogoče »pogoditi«. Še bolj potencirana pa je ta duševna tvornost spričo aktualnega stremljenja v tvoji duševnosti; saj se želeč, hrepeneč, hoteč, zathevajoč, hlepeč ... skušaš rekel bi duševno približati predmetu svojega stremljenja, upirajoč se, črteč, braneč se ... pa se od njega oddaljiti.

Ker pa nobeno izmed psihičnih dejstev, kakor so občutenje, zaznavanje, predočevanje, mišljenje, čustvovanje, ... na ta način kot stremljenje ne dojemajo svojega predmeta, z nujnostjo sledi, da konkretni doživljaj, ki ga imenujemo stremljenje, — torej tudi hotenje — nikakor ni svota intelektualnih in čustvenih psihičnih dejstev, kar je zlasti trdila »asociacijska psihologija«, marveč da tvori jedro slehernega stremljenja psihična prvina, ki nima prav nič sorodnega z ostalimi psihičnimi prvinami in ki ji občutenje, zaznavanje, mišljenje, čustvovanje, koje navadno zalotimo v najožji družbi s konkretnim stremljenjem, tvorijo le neločljivo spremstvo. Skratka: sleherni stremljenje in potemtakem tudi hotenje je v svojem jedru — psihična prvina, ki se kot taka ne da definirati, ki ji marveč le doumeš bistvo, če — naknadno — obrneš pozornost na slučaje svojega živega stremljenja.

¹ Gl. Schwarz, Psychologie des Willens, str. 188—190.

Če mojim besedam: »Jutri hočem v gledišče in sicer v drugo vrsto!« res odgovarja stvarni pomen in če jih nisem izustil le »kar tako«, da z njimi prikrijem svoje prave misli, tedaj izražajo moje besede to-le: če hočem biti pri jutrišnji predstavi, moram jutri pred predstavo storiti pot do gledišča; še prej pa si moram oskrbeti vstopnico in prečitati naznanjeno dramo; a da bo mi vse to — od česar zavisi moj cilj — mogoče, je treba, da že danes, zdaj, t. j. v trenutku, ko hočem jutrišnji cilj, začnem hiteti z ostalim delom.

Tista, kajpada precej dolga veriga, ki spaja moj jaz s ciljem njegovega hotenja (= jutrišnja predstava) — kakor vidimo — ni nikjer pretrgana. Ker hočem jutri v gledišče, hočem danes prečitati dramo, zato vzamem knjigo; a še predno v istini stegnem roko, zaznavam v njej intencionalni občutek kretnje. Nato hočem po vstopnico, zato se napotim do blagajne; a še predno storim prvi korak, zopet intencionalni občutek dotičnih kretenj itd., itd.

Iz tega razmotrivanja sledi, da ima Meumann, poučarjajoč neločljivost hotenja in dejanja, v isti meri prav kakor Pfänder, ki trdi, da lahko danes »hočem« iti jutri v gledišče. Treba je upoštevati, da veriga, ki ji pravimo dejanje, lahko šteje večje ali manjše število členov, da je dejanje torej lahko cela vrsta posameznih naperjenosti,¹ ki ima vsaka za se svoj cilj in ki so vse celokupno obrnjene proti glavnemu cilju.

4. Ekonomija dejanja.

Do hotenega cilja vodi edino le pot dejanja. Ali pa je sploh cilj dosegljiv, o tem pouči človeka samo le izkustvo. Zakaj steza dete ročico za zvezdami?

Hm! Pravijo, da — experientia docet, historia magistra vitae, Probieren geht über Studieren ...! Toda običajno me pač lastno — in še v večji meri tuje — izkustvo le na splošno pouči, da do cilja y vodi pot dejanja x, ne da bi s tem bile določene i posamezne okoliščine, ki me lahko speljejo s poti.

Konkreten zgled! Zagrebčan hoče po poslih v Ljubljano. Neštetokrat se je že vozil po Južni železnici, toda vedno le v smeri proti Gradcu. Vsakokrat je, dospевši na Zidani Most, reproduciral predočbo »dunajski« vlak, ki ji je pravočasno sledilo dejanje — vstop na dunajski vlak. A kako da i danes ne izvrši ravno iste reprodukcije, marveč da tvori asociacijo »Zidani Most — tržaški vlak« ter tudi temu primerno vstopi? I no, boš rekel, ker hoče priti v Ljubljano!

Psihologični zakon, ki obvladuje ta in vse analogne položaje, je eskperimentalnim putem izsledil Ach in to ob frapantnih zgledih.¹

¹ O »naperjenosti« („Einstellung“) gl. str. 58—60.

¹ Gl. Ach I., 188—190.

Precej paradokсно se glasijo te besede; toda mislim le za človeka, ki še do grla tiči v tistem »medicinskem materializmu«, oziroma modernem senzualizmu, ki le to priznava, »kar vidim, slišim, otipljem.« In tudi takega modrijana bi trebalo apostrofirati:

Pa ti tam, doktrinar votlook!
Res misliš, da sveta uganko
kot zajca vjameš v ozko zanko?
Poglej odtod, kak je svet širok!

O. Župančič.

Ali se tak ekstremen senzualist ne postavi večkrat sam na laž. n. pr. s stavkom: »Nekaj mi manjka, nekaj bi rad, a sam ne vem, kaj!«? Saj vendar te besede ne izražajo nič drugega, nego: stremim za ciljem, ki ga ne zaznavam kot nazorno predočbo. »Mislim, da ni vselej živo predstavljanje, temveč čestokrat le potreba snovi, nedoločen gon k izlivu stremečih čustev, kar ustvarja navdušujoča dela.« (Schiller Körnerju¹.) Iskanje »novih poti« v umetnosti! »Slepa« volja do oblasti, ki jo očitujejo nekte osebe! In pač malone sleherni smrtnik stremi »iz vse duše,« »nad vse« za »ciljem svojega življenja«. Toda bo li vselej tako lahko i reči, kaj je ta »življenja moj'ga magistrale«? Ali uspeh, misel, tuja sreča, Bog...? — Zgovornega gradiva v tem oziru nudijo avtobiografije in »spomini« velikih mož, osobito še dela umetniških genijev, ki so od božanstva prejeli dar »zu sagen, wie ich leide.« Eden največjačnejših zgledov, kar jih pozna svetovna literatura, je Prešernov »Sonetni venec.«²

¹ Po E. Wentscher, Der Wille, str. 91.

² Kopico interesantnih zgledov podaje Schwarz, Psychologie des Willens, str. 174—177.

6. Vzrok hotenju.

»Ako za čim stremim, mi treba, da cilj svojega stremljenja nazorno zaznavam kot predočbo, na katero merim s svojim stremljenjem. Nimalo mi tako, kakor uči asociacijska psihologija, da bi si namreč kaj najpreje predočil in da bi iz te predočbe prihajal učinek, ki določa tok duševnim procesom. Prvotno je namreč stremljenje; to stremljenje ima docela določeno prvotno smer in implicite, nenazorno, vsebuje določeni cilj. Cilj sam pa, kolikor ga zaznavam kot predočbo, je nekaj sekundarnega.«¹ Na vprašanje, ali ima s svojimi pesnimi zavedno tendenco, je O. Župančič odgovoril: »Človek stremi za raznimi cilji in jaz mislim, da je poezija sled te poti. Čisto zavedne tendence v meni ni.«² In francoskemu filozofu Bergsonu je princip življenja — volja, češ da človek nima uma v svrhu špekulacije, temveč v svrhu dela.³ (Izhodišče tej vrsti svetovnega naziranja, ki se — kot »voluntarizem« — danes vedno bolj razširja, tvori Kant, ki povečuje »prvenstvo praktičnega razuma«,⁴ zavračajoč ob enem izključni intelektualizem starejšega racionalizma, kateri je edino le umu pripisoval vrednost).⁵

¹ Specht, Das pathologische Verhalten der Aufmerksamkeit, str. 59.

² Izidor Cankar (Dom in Svet 1911, »Obiski«, str. 77).

³ Na istem mestu, str. 76.

⁴ Praktični razum = stremeči duh.

⁵ Gl. Fr. Paulsen, Einleitung in die Philosophie (22. in 23. izd.), str. VII.

8. Energija volje.

... se zažene, se pozneje vstavi
mladenič...

Prešeren.

Ali — in pod katerimi pogoji — se da uresničiti, kar hočem? Za zgledi, ki zgovorno izpričujejo, da doseženi uspeh čestokrat ne odgovarja nameravanemu, pač ni treba kdovekod stikati: lahko da uspeha sploh ni, ali pa se je uresničil drugače ali pozneje, nego si to nameraval.¹

Take neuspehe kaj rad spremlja refren: »Ne zmorem!«, »nemogoče!« Ali večinoma bi morali reči: »Jaz ne zmorem tega in tega — a kdo drug bi zmogel.«² Kajpada je velikokrat tista »moč«, ki je posamezniku nedostaja in ki ji je vsled tega treba marsikateri neuspeh postaviti v račun, to, kar imenujemo nadarjenost, talent, zmožnost. Tej moči poje Cankar čast in slavo: »Tistega ni v meni, kar imenujejo moč. Tisoč misli je v moji glavi, tisoč ciljev pred mojimi močmi — nobene misli nisem vtelesil, nobenega cilja dosegel. Ležati len in zaspan na postelji pa sanjati o delu in zmagi — to je moje življenje.«³ Da pa nadarjenost sama še ne zagotovi us-

¹ Gl. Ach II., str. 5.

² Slučaji, kjer je »nemogoče« to, kar »nad (človeško) moč«, ne pridejo v poštev: kdo neki si bo n. pr. prizadeval, »sklatiti zvezdo z neba«!

³ Izpoved Mihe Jošta („Volja in moč“).

peha, to »močbe trobenta« dolga vrsta tistih naših ljudi, ki so, žal, svoj talent zakopali. — Človeku naših dni ne primanjkuje toliko umskih sil, kolikor energije hotenja. Na nedostajanje trdne volje in ne na manjkajoči intelekt je naslovljena pač ostra — in upravičena — obsodba:

Er brauch' s allein,
um tierischer als jedes Tier zu sein!

A kaj neki je energija volje? To naj pojasni sledeči zgled: Vrsta učencev je v telovadnici dobila nalogo, da izvede novo, malce težjo vajo. »Nekaj se jih pri izvajanju sploh ne potruji, zato takoj omagajo; njih ravnanje se pač ne da imenovati energično. Drugi se impulzivno lotijo stvari ter se spočetka jako potrudijo; ko pa začutijo težavo, ko se n. pr. pojavijo bolečine v mišicah ali pa utrujenost, takrat prenehajo z izvajanjem. Tudi tem ne bomo prisojevali posebne energije, vzlic vnemi, s katero so šli na delo ter skušali doseči cilj. Energijo marveč očitujejo tisti, ki se ne poprimejo le vaje z naporom vseh sil, ampak jo tudi izvedejo brez ozira na težkoče; očitujejo jo tisti, ki se vedno znova izpodbujajo ter ne omagajo, čeprav so nastopili občutki neugodja, težeči za mirovanjem in koncem vaje. Ti-le slednjič dosežejo, kar so nameravali, ker je izpodbuda, ki prihaja iz njihovega smotrenega hotenja, močnejša in ob enem trajnejša od vseh težkoč, ki nastopajo druga za drugo.« (E. Wentscher).¹

Energija hotenja je potemtakem »izraz jakosti, ki ž njo stremiš za izbranim ciljem, in doslednosti, s katero ga skušaš uresničiti — vkljub pritiskajočim težkočam in časi dolgotrajnemu prizadevanju.« (E. Wen-

¹ Der Wille, str. 113.

10. Ilustracije ob življenjskih problemih mladega človeka.

Rad bi dal slovo alkoholu? Pa da ne moreš! To da je nad tvojo moč! »Proč z alkoholom!« je res da obrabljeno geslo, ki ne seže v dušo. Pa se zamisli za trenotek v trditev zdravnikov, da alkoholizem danes zahteva več žrtev kakor morilka jetika! Ali pa zbrano postoj pred znano sliko »L' alcool tue«. Stori tako večkrat, sam samcat! »Največji dogodki — to niso naše najglasnejše, temveč naše najtišje ure. — — Misli, ki prihajajo golobjih nog, vladajo svet«. (Nietzsche).

Hotel bi se iznebiti suženjstva svoje cigarete? Pa da ne gre in ne gre! Si ti že kdaj slišal, da se med Slovenci na dan pokadi za več ko 30.000 K tobaka? Skušaj na tihem zračunati, koliko na leto! In ne samo to: dim iz petorice cigaret vsebuje 1 decigram nikotina, kar je za zastrupitev več ko dovolj! V koliki meri gineva na podlagi te zastrupitve gospodarska in živa moč naroda!

In še poglavje o spolni vzdržljivosti! Nemogoče, nemogoče! Tako se glasi tvoja sodba. Za zbrano premišljanje, kot prvo stopnjo do zmage, ti bodi kar najtopleje priporočena že omenjena Wegenerjeva knjiga »Wir jungen Männer!« In na to še sledeči moment:

»Imam vprašanje samo za te, moj brat; kakor svinec na niti vržem to vprašanje v tvojo dušo, da izvem, koliko je globoka.

Mlad si še in želiš si kdaj ženo in otroka. Toda vprašam te: si li človek, ki si sme želeti otroka?

Si li zmagovalec, krotitelj samega sebe, zapovedovalec svojim čutom, gospodar svojim čednostim? Tako te vprašam.

Ali pa iz tvoje želje govori žival in ubornost? Ali osamelost? Ali spor s samim seboj?

Hočem, da tvoja zmaga in tvoja svoboda koprni po otroku. Žive spomenike postavi svoji zmagi in svojemu osvobojenju!

Ven nad sebe moraš staviti. Ali še prej moraš sam biti postavljen, pravokoten na telesu in na duši.

Ne le glede števila imaš rasti, temveč i navzgor! V to ti pomagaj vrt zakona!¹ —

S seboj v samoto še vzemi Župančičevo Serenado ali Prešernovo Izgubljeno vero in našel boš, da je ljubezen — »gleданje najvišje vrednote v danem predmetu« (= v osebi, stvari) ter da si se zadovoljil s plehko patvoro, ako si vzel erotiko za ljubezen. Samo

das Ewig-Weibliche
zieht uns hinan!

*

Prvo in poglavitno torej je hotenje cilja, hotenje, ki mu je pogoj — s pomočjo intencionalnih čustev dojeta vrednota cilja. Ključ do kraljestva silne volje potemtakem vsebuje nemala umetnost, najti vrednoto cilja. A v istini hotenemu cilju mora eo ipso slediti hotenje sredstva in to — s pomočjo determinirajočih tendenc. »Bodočnost in kar

¹ Nietzsche, Also sprach Zarathustra (poglavje: »Von Kind und Ehe«).

Ne prizadevajmo si, mladega duha siloma oblikovati, marveč skušajmo ga razvijati v tej smeri, ki nam jo sam kaže!

L. N. Tolstoj.

Was du ererbt von deinen Vätern hast,
erwirb es, um es zu besitzen!

Goethe.

V človeku ne smemo ubiti človeka.

P. Natorp.

Der eigene Wille sei der Herr des Menschen,
die eigene Lust¹ sein einzig Gesetz,
die eigene Kraft sein ganzes Eigentum.
Denn das heilige ist allein der freie Mensch
und es ist nichts Höheres, als er.

R. Wagner.

1. Šola dejanja.

Eines recht wissen und a u s ü b e n
gibt höhere Bildung als Halbheit im
Hundertfältigen.

Goethe.

Uvažujoč socialne razmere našega časa smo — v II. delu — ugotovili, da je cilj srednje šole: iz osebe srednješolca ustvariti osebnost, t. j. oblikovati njegovo mišljenje, čustvovanje in hotenje, »vse troje«, osobito pa mu do najvišje stopnje razviti dar intencionalnega (= vrednote dojemajočega) čustvovanja, ki je vir hotenju, temu principu življenja.

Ali ne samo v intelektualnem oziru, temveč tudi glede dojemanja vrednot velja trditev, da — česar se Janezek ni učil, tega Janez ne zna. Tekom zadnjih 10—15 let se je kolikor toliko vsaj govorilo o intencionalnem čustvovanju, ki bi ga imela srednja šola gojiti; v toliko namreč je bilo govora o tej vrsti čustvovanja, v kolikor se tiče vzgoje za umevanje umetnosti (»Kunsterziehung«), ki ji osobito genialni zgodovinar umetnosti S t r z y g o w s k i¹ z ljubezni polno besedo skuša utreti pot v šolo in ki so se z njo iskreno pečali trije »Kunsterziehungstagi«.² Niso se

¹ V prelepi knjigi „Die bildende Kunst der Gegenwart. Ein Büchlein für jedermann.“

² 1903—1905. „Uspehe in izpodbude s teh zborovanj je v treh močnih in po vsebini nad vse zanimivih snopičih (jezik in poezija, upodablajoča umetnost, telovadba in petje) objavilo založništvo R. Voigtländer. Lipsko.

¹ Dojeta vrednota.

2. Domače naloge iz materinščine.

Non scholae, sed vitae !!

Šestošolcem sem dal za domačo temo vprašanje: »Kako izdelujem domače naloge?« Ena izmed različnih, deloma jako zanimivih konfesij se je glasila: »— — V skrbeh sem skončal nalogo, v skrbeh jo nesel v šolo in v skrbeh prejel nazaj. Ta »nazaj« je bil združen z dolgimi pridigami, slabimi redovi itd. — — Zgodilo se je večkrat, da sem šel zadnji večer k tovarišu in ga poprosil naloge. To je tisti večer, ko je dijak obupan radi naloge, dokler se ga ne usmili večji brat ali sestra, ki sta v višjih razredih. Večkrat sem od tovariša izposojeno nalogo z drugimi besedami, a z isto vsebino, prepisal. A ta vrsta nalog mi je dala še manj pokoja, nego prejšna. Sedaj me je namreč bilo strah, da ne bi izvedel učitelj za to »hudo delstvo«. In kaj se mi je še pripetilo! Ko mi je učitelj nekoč rekel, naj čitam svojo »lepo« — seveda prepisano — nalogo pred vsem razredom, takrat si skoraj nisem upal tega; tako me je bilo sram pred tovarišem, da si nisem upal mu pogledati v oči, ne da bi zardel. — —«

Dečko se je odkrito izpovedal — za se in pač tudi za pretežni del svojih tovarišev. Kdo bi se hotel o tem še prerekati! Iz te samoobtožnice pa berem ob enem uni-

¹ Ne za šolo, marveč za življenje!

čevalno obsodbo. Koliko časa porabi srednja šola za spise! In uspeh? »Polom!«

Pred nekaj leti sem si stavil resno vprašanje, kakšen recept neki bi utegnil tukaj zajamčiti več uspeha. In nazadnje sem prišel do zaključka: »Medice, cura te ipsum!«¹ Po mojem mnenju lahko učitelj na tem torišču sebi in svojim učencem ustvarja prave ure užitka ter dá mladini okusiti blagoslov dela, ako ga vodi »pošteno prepričanje in dobra volja.« —

Geslo za domače naloge iz materinščine bodi na vsej črti, od najnižjega do najvišjega razreda: *d e j a n j e*, *u s t v a r j a n j e*! Na podlagi danega naslova naj učenec izdela s stvarnega in stilističnega vidika zaokroženo celoto — to bodi naš cilj. Kajpada bi se iz tega razloga nikoli domača naloga ne smela porabiti le »za hlapca drugih predmetov, ki ima pokazati, kako veliko, oziroma kako malo je od pouka ostalo«;² v takem, na o b n o v i t v a h slonečem izdelku se produktivne sile učencev ne morejo uveljaviti. — Pred vsem pa bi trebalo to-le dejstvo uvaževati: »Naši učenci živijo dvojno življenje, eno v šoli in eno, čisto drugačno, doma in pa na ulici, katero pa nima z onim nič skupnega. To bi ne smelo biti. Učenec bi naj čutil in vedel, da pri učenju gre za stvari življenja, za njegovo razmerje do življenja in za njegove življenske potrebe, ne pa za potrebo učitelja ali višje oblasti, da bi se učenca kaj vteplo.« (O. Ernst).³ Glede domačih nalog bi se to reklo: učenca pridi na ta

¹ Zdravnik, glej, da sam okrevaš!

² V to je po mojih mislih poklicana šolska naloga, ki je za njo na razpolago sedaj na jedva 50 minut okrajšana ura.

³ Sämänn“, I, 1. zv.

ske hranje. Rekel sem: plemenitih čustev. »Oni, ki sovraži glasbo, je hudoben človek«, tako je dejal nekoč Dvořák svojim učencem. Res je! V glasbi slišim skrivnosten glas, ki mi daje navodil za življenje. Luther pravi: »Es steckt der Same vieler guten Tugenden in solchen Gemütern, die der Musik ergeben sind.« V glasbi slišim glas božji, ki nam razodeva svojo voljo in veličastvo.

Prelepa si, glasba! Upravičeno te Goethe imenuje — »die schönste Offenbarung Gottes«. Moje bitje in živje je tako spojeno s teboj, da bi moral umreti, če bi mi tebe vzeli.

3. Govorne vaje.

Glaube dem Leben, es lehrt besser
als Redner und Buch.

Goethe.

V govornih vajah, ki jih naš učni načrt zahteva na najvišji stopnji srednjih šol za učni jezik — in implicite pač tudi za materinščino, kjer se ta pojma še vedno miša strnila v enega —, leži nedvignjen zaklad. Ta zaklad še pač čaka svojega junaka, da ga prej ali slej dvigne s čudotvorno paličico svoje vzgojne spretnosti. Dvigne ga nekoč tisti, ki bo prvi izkoristil vse momente, kar jih te vaje v neverjetni obilici nudijo za vzgojo mladega hotenja in dejanja.

Sine ira et studio je pač treba priznati, da so govorne vaje z današnjim ustrojem nekaj, kar se sicer mora »absolvirati«, kar pa ne donša nikomur posebnih koristi, izvzemši recimo trgovca, ako morda rabi dijak za svoje predavanje to ali drugo knjigo. Pogled, ki ga danes nudijo te vaje, je večinoma sledeči: predavajoči dijak ali »izmoli« vsebino kakega literarnega dela, navadno drame, ali pa prinaša spomine s svojega potovanja, oziroma plodove svojih privatnih študij. V zadnjem slučaju bo občinstvo tvoreči razred morda s pozornostjo poslušal; toda dvigniti se s tega zgolj receptivnega stališča vsaj do kake »kritike«, bo pač le tistemu poslušalcu mogoče, ki je že tudi kedaj izvršil to potovanje ali pa se istotako

Vsebina.

	Stran
Predgovor in zagovor	6
I. Bolest.	
Brez naslova	7—14 9
II. Samota.	
1. Iz kraljestva vrednot	15—90 17
2. Oseba in osebnost	26
3. Cilj in pot	35
4. Volja in moč	40
Volja.	
1. Vsebina pojmov: „hočem, nočem“	44—90 45
2. Cilj hotenju; hotenje — psihična prvina	50
3. Dejanje	52
4. Ekonomija dejanja	57
5. Motiv	61
6. Vzrok hotenju	64
7. Preudarjanje; odločitev	74
8. Energija volje	78
9. Izsleditve	84
10. Ilustracije ob življenskih problemih mladega človeka	88

III. Pogum.

	Stran
1. Šola dejanja	91—120 93
2. Domače naloge iz materinščine	98
3. Govorne vaje	105
4. „Šolska občina“	109
5. Kaznovanje s karcerjem	116
Celotni naslovi citiranih knjig	121

Dr. Karel Ozvald

Karel Ozvald se je rodil 20. januarja 1873 v Središču ob Dravi. Svojo življensko pot je končal 20. novembra 1946 v Ljubljani. Ob 125. obletnici rojstva je *Založništvo Jutro* sklenilo očistiti prah pozabe z Ozvaldovega dela in ga ponuditi v ponovno presojo našemu občestvu. Zlasti je to dejanje potrebno danes, da ne bomo – kot že mnogokrat doslej – po nepotrebnem kupovali 'naše pameti' od tujcev, marveč se končno bomo ozrli tudi po lastnih koreninah. Le tisti, ki vé za korenine, vé tudi za težnjo po rasti in ima možnost da raste. Kdor izbriše svojo zgodovino, se odpove tudi svoji prihodnosti.

K. Ozvald je leta 1899 v Gradcu doktoriral iz filozofije in nato poučeval na gimnazijah v Kranju, na Ptuju in v Gorici. Prva objavljena dela Karla Ozvalda iz leta 1905, ki so še izšla v Gorici (*Donesek k Prešernovem komentarju, Naši kulturni delavci v zrcalu Prešernovih Poezij, Prešernova 'Nova pisarija' in Horacijeve 'Epistulae', Umetelnik*), že dajo slutiti Ozvaldovo kasnejšo poslanstvo. V Gorici je leta 1912 tudi izšla *Srednješolska vzgoja*.

Leta 1927 je izšlo pri Slovenski šolski matici Ozvaldovo temeljno delo *Kulturna pedagogika*, s katerim je na Slovenskem uveljavil novo pedagoško smer. Ozvaldova *Kulturna pedagogika* je pojmovala vzgojo kot kulturni proces; objektivne kulturne vrednote naj bi bolj prehajale v subjektivno kulturnost človeka in ga tako razvijale v osebnost. Pedagogika je za Ozvalda znanost o kultiviranju mladega človeka. Iz takega videnja pedagogike nam postane razumljiv tudi njen podnaslov: *Kažipot za umevanje včlovečenja*. To pojmovanje pedagogike je izraženo že v leta 1924 objavljenem delu: *O potrebi nove socialnoetične orientacije*.

Kot srednješolski vzgojitelj je Ozvald (še pred natisom *Srednješolske vzgoje*) leta 1911 v Gorici izdal svoj prvi srednješolski učbenik: *Logika kot splošno vedoslovje*. *Srednješolska vzgoja* je zadnja Ozvaldova knjiga, ki je izšla v Goriški tiskarni pri Andreju Gabrščku. Že naslednji njegov učbenik *Psihologija* je izšel leta 1913 pri takratni Škofijski gimnaziji.

Leta 1920 Ozvald pri 'Kraljevi zalogi šolskih knjig' ponovno izdal učbenik: *Logika*. Istega leta je bil izvoljen za izrednega profesorja in dve leti kasneje za rednega profesorja ljubljanske univerze. Po izvolitvi za univerzitetnega profesorja je Ozvald v 'Priročni pedagoški knjižici' Slovenske šolske matice izdal še dvojico knjig: *Osnovna psihologija: spoznanje drugih in samega sebe* (1932) ter *Prirodoslovna in duhoslovna smer psihologije s pedagoškega vidika* (1934).

V svojem nastopnem predavanju visokošolski mladini 15. aprila 1920, ob izvolitvi za univerzitetnega profesorja, je preroško predvidel vzroke, ki bi lahko privedli do razpada komaj nastale tvorbe Kraljevine SHS. Tudi za današnji čas je njegova misel veljavna:

»... Iz zaroda plemičev in meščanov, delodajalcev in proletarcev, ki so se do skrajnosti upirali eden drugemu v boju za politično samovladje in pa gospodarsko premoč, naj se razvijejo državljani z istim pravom in istim kovom, sodržavljani, ki vedo, da so si do neke meje med seboj neizogibno potrebni ter služijo skupni domovini. Šele tedaj, ko bo premagan boj med stanovi, verami, plemeni in strankami ali pa ko vsaj preide v strpljivo razpravljanje o relativni pravici in relativni krivici te ali one posamezne skupine, postane Jugoslavija enotna država. Do tega smotra naj šola pomaga – kolikor le more. Ako pa ostanemo v sedanjem stanju, ki je boj ne za priznanje, temveč za zatiranje drugega, tedaj pojde zopet v izgubo, kar je skupna stiska začasno prinesla plemenom in veram, in na naših vratih potrka nevarnost razsula. (A. Fischer.) – To je ogledalo, ki ga je znameniti filozof in pedagog pred vojno, l. 1914, pisec o misli enote v šolski organizaciji, pomolil Nemcem in ki ga danes moli nam pred oči...« (K. Ozvald: *Visokošolski mladini*, Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1920)

Svoje videnje nove vzgoje mladine je v predgovoru k *Pedagoški provinci* (Iva Šegula: *Goethejeva Pedagoška provinca*, Slovenska Šolska Matica, Ljubljana, 1932) povedal kar s citatom iz Goetheja (Wilhem Meisters Wanderjahre): »Če ljudi vzamemo le za take, kakeršni so v istini, tedaj jih izpridimo; če pa ž njimi ravnamo kot da so to, kar naj bi bili, tedaj jih spravimo tje kaj, kamor imajo priti.« Preprosta modrost, vendar se zdi kot da je v Sloveniji leta 1998 ne bi nihče poznal ali hotel poznati! Res, skoraj 250 let po Goethejevem rojstvu, je ta verjetno zastarela za naš današnji čas, ki noče imeti korenin, da bi se odrešil odgovornosti za prihodnost. Upam, da bodo v Jutrovi 'Prosvetni knjižnici' vsaj delno 'meso postale besede': *mortui vivos docent* (mrtvi učijo žive). Zato priporočam *Srednješolsko vzgojo* bralcem v branje z besedami, s katerim je dr. Ozvald priporočil v branje knjigo Ernesta Vranca (*Osnove strjenega šolskega dela v teoriji in praksi*, Slovenska šolska matica, Ljubljana 1936):

»... Komur je ob velikih vprašanjih, ki nam jih daje življenje, do iskanja resnice več ko pa 'dokončni rezultati', katerih ta knjiga ne prinaša ter tudi niso bili njen cilj, temu, samo temu rečem s sv. Avguštinom: 'Vzemi, beri!' Ne bo ti žal. V knjigi sicer ne boš zlepa našel nikakih receptov za takojšnjo porabo. Boš pa, ako te je volja, brez česar se pravi vgojnik in učenik ne da misliti, lahko iz nje dobival mnogo živega navdiha za svoje konkretno dejanje in nehanje v marsikaterem položaju. O knjigi pa, ki prinaša plodov te vrste, se pač mora reči, da zasluži napor, ki ga je veljalo njeno rojstvo.

Naj bi se ob žarkem plamenu pisateljve ljubezni do mladega rodu obilno vžigala še bralčeva in bralkina. Tedaj bo v šoli zadisalo po – zemlji, zemljici materi...«

Urednik

Prosvetna knjižnica
SREČANJE DVEH SVETOV

1. knjiga

Dr. Karel Ozvald

SREDNJEŠOLSKA VZGOJA – 1912

faksimile

Urednik: Zvonko Perat

Izdalo in založilo: Založništvo JUTRO,

© Jutro d.o.o., Ljubljana, 1998

Za založbo: Stane Kodrič

Tisk: Dan, Ljubljana, 1998

CIP - kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

37.01

SREČANJE dveh svetov. - Ljubljana : Jutro, 1998. - (Prosvetna knjižnica)

Knj. 1: Srednješolska vzgoja - 1912 / Karel Ozvald. - Faksimile

ISBN 961-6006-46-0 (knj. 1)

1. Ozvald, Karel, Srednješolska vzgoja - 1912

73072128

Po mnenju Ministrstva za šolstvo št. 415-178/97-VK,
sodi knjiga med izdelke, za katere se plačuje 5% prometni davek.